

Plan for bachelor i økonomi og administrasjon

- Vedtatt 17. oktober 2011

Innledning

Planen skal bidra til nasjonal samordning av bachelorstudiene i økonomi og administrasjon for å sikre et høyt faglig nivå og en felles kunnskapsbase. Den skal samtidig gi rom for lokal tilpasning, slik at institusjonene kan utnytte egne faglige styrker.

Planen er vedtatt av Nasjonalt råd for økonomisk-administrativ utdanning (NRØA) etter en bred høring vinteren 2011. Det kom inn 29 høringsuttalelser, hvorav 11 fra høringsinstanser som ikke er medlemmer av rådet. Høringsrunden ble avsluttet med et høringsseminar 11. april 2011, med innledere fra NHO, Orkla, DnB NOR og Norsk studentorganisasjon. Innspillene fra høringsrunden ble behandlet i rådsmøtet 23.-24. mai 2011, og endelig plan ble vedtatt i rådsmøtet 17.-18. oktober samme år. Den erstatter plan av 18. september 2001, som ble justert 9. september 2002.

Planen utfyller Lov om universiteter og høyskoler av 1. april 2005 nr. 15, NOKUTs Forskrift om standarder og kriterier for akkreditering av studier og kriterier for akkreditering av institusjoner i norsk høyere utdanning av 25. januar 2006 og det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning, jfr. brev fra Kunnskapsdepartementet av 20. mars 2009.

Overordnede læringsutbyttebeskrivelser¹

Studiet skal gi kandidatene en bred kompetanseplattform for å arbeide som fagpersoner eller rådgivere i privat næringsliv, offentlig sektor og andre organisasjoner. De skal ved studiets slutt kjenne til forsknings- og utviklingsarbeid innen fagområdet, slik at de har bred og oppdatert kunnskap om relevante teorier og metoder. Kandidatene skal kunne anvende denne kunnskapen på praktiske problemstillinger som de kan møte i arbeidslivet, og de skal selv kunne oppdatere sin kunnskap gjennom hele sitt yrkesaktive liv. Kandidatene skal således ha et solid grunnlag for livslang læring. De skal også være godt rustet til å kunne gå videre på masterstudier i inn- og utland.

Faglig innsikt og analytiske ferdigheter er viktig for kandidatene. De skal kunne planlegge og gjennomføre egne prosjekter, jobbe sammen med andre i grupper, kunne formidle fagstoff

¹ Planen er basert på det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning som ble fastsatt i brev fra Kunnskapsdepartementet av 20.03.09. Det er således beskrevet læringsutbytter innenfor kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse. Men det er i fremstillingen ikke lagt vekt på et strengt skille mellom de tre kategoriene.

skriftlig og muntlig og kunne utveksle synspunkter og erfaringer, og slik sett bidra til utvikling av god praksis.

Kandidatene skal ha kunnskaper om beslutninger på mikronivå innenfor private og offentlige organisasjoner med sikte på å koordinere bruken av knappe ressurser for å nå organisasjonens mål. De skal kunne bidra til utviklingsarbeide for å fremme virksomhetens innovasjonsevne. Kandidatene skal være i stand til å forstå samfunnsmessige virkninger av beslutningene og å handle i samsvar med juridiske, miljømessige og etiske standarder.

De generelle læringsutbyttebeskrivelsene gjelder hele studiet. Det er fastsatt følgende overordnede læringsutbyttebeskrivelser for de fire hovedfagområdene:

- **Bedriftsøkonomisk analyse:** Kandidatene skal ha kunnskap om hvordan virksomheter finansieres, være i stand til å vurdere nye investeringer, kunne analysere inntekter og kostnader, vite hvordan økonomiske styringsverktøy brukes og kunne utarbeide og analysere regnskap.
- **Administrasjonsfag:** Kandidatene skal kunne gjennomføre strategiske analyser, forstå hvordan organisasjoner fungerer og ha kunnskap om hvordan de kan organiseres og ledes. Kandidatene skal også ha kunnskap om hvordan produkter og tjenester kan utvikles og markedsføres.
- **Samfunnsøkonomi:** Kandidatene skal forstå hvordan et lands økonomi kan påvirkes av for eksempel endringer i etterspørselen, myndighetenes politikk, internasjonale forhold eller teknologisk utvikling. Kandidatene skal videre ha kunnskap om og kunne analysere ulike konkurransesituasjoner ut fra en bedrifts ståsted.
- **Metodefag:** Kandidatene skal ha et godt metodegrunnlag i matematikk, statistikk og samfunnsvitenskapelige metoder. Kandidatene skal kunne anvende kunnskapene og ferdighetene på et bredt spekter av økonomisk-administrative problemstillinger. Metodefagene skal slik sett bidra til at læringsmål i de andre fagområdene nås.

Kandidatene skal kunne se de ulike fagområdene i sammenheng, slik at de kan bruke kunnskaper og ferdigheter fra flere fag på en bestemt problemstilling.

Opptakskrav

Opptakskravet er generell studiekompetanse.

Det anbefales at studentene har et godt grunnlag i matematikk (S1+S2 eller tilsvarende).

Minimumskrav for økonomisk-administrative fag

Kandidatene skal etter endt studium kunne fylle en rekke roller i ulike bransjer i det private næringsliv og i ulike offentlige organisasjoner. De skal ikke være ferdige spesialister i alle disse mulige funksjonene, men de skal ha kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse som gjør at de med ytterligere opplæring og erfaring skal kunne bli verdifulle medarbeidere for virksomheten på en rekke felt. Kandidatene skal også kunne utvikle seg til å kunne lede andre. Kandidatene må derfor ha en bred kompetanseplattform.

Planen setter krav til at minst 120 av kandidatenes studiepoeng skal være innenfor de økonomisk-administrative fagområdene bedriftsøkonomisk analyse (finans, investering,

økonomistyring og regnskap), administrative fag (strategi, organisasjon, ledelse og markedsføring), samfunnsøkonomi (mikro- og makroøkonomi) og økonomisk-administrative metodefag (matematikk, statistikk og samfunnsvitenskapelig metode). Innenfor de 120 studiepoengene fastsettes følgende minimumskrav for de fire hovedfagområdene:

Bedriftsøkonomisk analyse:	30 studiepoeng
Administrasjonsfag:	25 studiepoeng
Samfunnsøkonomi:	15 studiepoeng
Metodefag:	20 studiepoeng

Disse minimumskravene gir følgende grunnstruktur for studiet:

- **Obligatoriske emner** (*minimum 90 studiepoeng*)
De obligatoriske emnene sikrer en felles kunnskapsbase for bachelorstudiene i økonomi og administrasjon i Norge. Senere i dokumentet blir det angitt hvilket læringsutbytte kandidatene minimum skal ha innenfor hvert av disse fire områdene. Det enkelte lærested må sørge for at de obligatoriske emnene i studiet er organisert på en måte som ivaretar behovet for progresjon og faglig sammenheng.
- **Fordypningsemner** (*minimum 30 studiepoeng*)
Det er et krav om at minst 120 av kandidatens studiepoeng skal være innenfor de økonomisk-administrative fagområdene. Ulike modeller kan brukes for å oppfylle dette kravet. Institusjonene kan utvide omfanget av obligatoriske kurs, og de kan tilby valgfrie emner innenfor de økonomisk-administrative fagene. Disse skal i så fall bygge videre på det studentene har lært i de obligatoriske emnene og kan være i form av en spesialisering.
- **Andre emner** (*inntil 60 studiepoeng*)
Disse 60 studiepoengene står lærestedene friere til å fylle, men formålet skal fortsatt være å gi studentene kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse som gjør dem bedre i stand til å utføre økonomisk-administrative funksjoner i en organisasjon. Det skal derfor være tilbud til studentene om ytterligere fordypning i de økonomisk-administrative fagområdene (inkl. metodefag), men det kan også gis tilbud om studier i andre fagområder som er relevante for å utvikle studentene i denne retningen; for eksempel i databehandling, språkfag, økonomisk historie, økonomisk geografi eller rettslære. Emnene kan organiseres som obligatoriske kurs, som valgfrie kurs eller i form av en bacheloroppgave.

Fordypningsemner og andre emner skal med andre ord også utvikle studentenes kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse, slik disse er beskrevet under overordnede læringsutbyttebeskrivelser for studiet. Det er ikke meningen at alle de generelle læringsutbyttene skal oppnås innenfor de obligatoriske emnene. Institusjonene skal selv kunne bestemme hvor i studiets 180 studiepoeng kunnskapene, ferdighetene og den generelle kompetansen opparbeides.

Det er videre satt følgende minimumskrav til etikkundervisning:

- **Etikk og samfunnsansvar** (*minimum 5 studiepoeng*)
Det er senere i dokumentet angitt hvilket læringsutbytte studentene minimum skal

ha i etikk og samfunnsansvar. Planen setter krav til et omfang på minst 5 studiepoeng totalt sett. Det anbefales å organisere undervisningen som et eget kurs, men den kan eventuelt integreres i andre emner – også i de obligatoriske. Det skal dog uansett være en egen dedikert studiesekevens i etikk på minimum 2 studiepoeng. Undervisningen i etikk er definert å ligge innenfor de økonomisk-administrative fagområdene, og den kan derfor organiseres i de 120 studiepoengene som det er krav om innenfor disse fagområdene.

Andre krav til studiet

- **Metode:** Metodeundervisningen skal gi kunnskaper og ferdigheter som anvendes i problemstillinger innenfor det økonomisk-administrative fagområdet. Bedrifts-økonomisk analyse, samfunnsøkonomi og administrasjonsfag skal således bygge videre på og anvende kunnskaper og ferdigheter som studentene opparbeider seg i metode, samtidig som metodeundervisningen bør knyttes opp mot disse fagene ved aktivt å bruke anvendte eksempler. Det anbefales å tilby supplerende undervisning i matematikk for studenter uten gode matematikkunnskaper fra videregående skole.
- **IKT / Digital kompetanse**
IKT står for informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Digital kompetanse betyr å kunne håndtere digitale media og digitale data. Kandidatene skal ha digital kompetanse på to nivå: 1. De skal ha kunnskaper om og ferdigheter i bruk av datamaskin i nettverk slik at de selv kan utnytte relevant programvare og utstyr effektivt i bachelorstudiet, videre studier og yrkeslivet. 2. De skal ha innsikt i muligheter og problemstillinger en organisasjon kan stå overfor med hensyn til effektiv utnyttelse av IKT.
- **Profilering:** Den enkelte institusjon kan tilby eller kreve at studentene tar en profilering innenfor de 90 studiepoengene som ikke er obligatoriske, men denne planen stiller ikke noe krav i så måte. Det er naturlig at eventuelle profileringer tilbys innenfor fagområder hvor institusjonen er faglig sterk.
- **Bacheloroppgave:** Planen stiller ikke krav om bacheloroppgave, men den enkelte institusjon kan tilby eller kreve en slik oppgave innenfor de 60 studiepoengene som det ikke er stilt særskilte krav til i denne planen. Bacheloroppgaven kan utgjøre opptil 20 studiepoeng.
- **Forskningsbasert undervisning:** Undervisning og veiledning skal være forskningsbasert for å kunne gi oppdatert og bred kunnskap. Studentene skal få innsikt i nyere utviklingstrekk innen fagområdene. Undervisningen skal øve studentene til kritisk tenkning og kildekompetanse.
- **Anvendelser/praksis:** Teori som det undervises i skal relateres til praksis i næringsliv og forvaltning der det er naturlig, med bruk av eksempler, problembasert læring, case og gjesteforelesninger. Praksisopphold av kortere varighet kan inngå som en del av studiet, gitt en grundig faglig oppfølging av studentene for å sikre et tilfredsstillende læringsutbytte.
- **Krav til progresjon:** Det skal være faglig sammenheng og klare krav til progresjon i de obligatoriske emnene og i fordypningsemnene.

- **Faglig integrasjon:** Studentene skal oppøves i å se sammenhenger mellom emnene. Helhetlig oppbygging av studiet, henvisninger til andre emner underveis og innslag av tverrfaglige case og prosjektoppgaver vil bidra til en slik faglig integrasjon.
- **Undervisningsformer:** Det skal være varierte undervisningsformer gjennom studiet. Det pedagogiske opplegget i et emne skal være tilpasset det forventede læringsutbyttet. Studentene skal aktiveres og trenes i å anvende fagkunnskapen. Oppøving av analytiske ferdigheter er spesielt viktig i dette studiet. Studentene skal videre trenes i å finne, vurdere og henviser til informasjon og fagstoff og fremstille dette slik at det belyser en problemstilling. De skal således øve seg i både skriftlig og muntlig kommunikasjon. Undervisningsformene skal trene studentene i selvstendig arbeid og i å jobbe sammen med andre i grupper.
- **Vurderingsformer:** Vurderingsformene skal variere gjennom studiet og skal være tilpasset det forventede læringsutbyttet og det pedagogiske opplegget for emnet. Vurderingsformene skal således også brukes for å stimulere til studentaktiviteter som gir god læring underveis i semesteret. Arbeider underveis kan være karaktergivende (alene eller sammen med andre elementer) eller de kan anses som nødvendige betingelser for å kunne gå opp til eksamen (i form av obligatoriske arbeidskrav som må være godkjent). Noen vurderinger bør være gruppebaserte for å trene studentene i å arbeide sammen med andre, samtidig som individuell vurdering fortsatt bør være en fremtredende vurderingsform i studiet for å trene selvstendighet og teste individuelt læringsutbytte. Det oppfordres til samarbeid om eksamensavvikling og sensur på tvers av institusjonene.
- **Internasjonal orientering:** Studiet skal ha en internasjonal orientering. Som et minimum skal det være tilbud om studentutveksling i ett semester, og studentene skal eksponeres for engelskspråklig faglitteratur i løpet av studiet. Det anbefales å gi studentene tilbud om fremmedspråkopplæring som en del av bachelorstudiet.
- **Videre studier:** Studiet skal generelt gi studentene et godt grunnlag for videre studier på masternivå. Det skal være spesielt tilpasset masterstudiet i økonomi og administrasjon (som gir sidetittelen siviløkonom).

Tittel

Kandidatene får tittelen bachelor i økonomi og administrasjon eller bachelor i økonomi og ledelse ved bestått studium.

- Det kan eventuelt legges til en presisering av profileringsretning i tittelen.
- Tittelen kan oversettes til for eksempel *Bachelor of Business Administration* på engelsk, men den enkelte institusjon står fritt til å bruke andre oversettelser.

Læringsutbyttebeskrivelser for obligatoriske emner

Som beskrevet tidligere setter denne planen spesielle minimumskrav til 90 av de 120 studiepoengene som skal være innenfor de økonomisk-administrative fagområdene:

Bedriftsøkonomisk analyse:	30 studiepoeng
Administrasjonsfag:	25 studiepoeng
Samfunnsøkonomi:	15 studiepoeng
Metodefag:	20 studiepoeng

Videre stilles det krav om at studiet skal inneholde undervisning i etikk og samfunnsansvar med et omfang på minimum 5 studiepoeng.

Nedenfor beskrives læringsutbyttet som skal oppnås innenfor de fire fagområdene og etikk. Læringsutbyttebeskrivelsene er basert på det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning som ble fastsatt i brev fra Kunnskapsdepartementet av 20.03.09. Det er således beskrevet læringsutbytter innenfor kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse. Men det er i fremstillingen ikke lagt vekt på et strengt skille mellom de tre kategoriene.

For å gjøre planen lettere å lese er læringsutbyttene innenfor de enkelte fagområdene inndelt i flere tema, men denne inndelingen er *ikke* førende for emneinndelingen på den enkelte institusjon. Det er altså opp til den enkelte institusjon å velge emneinndeling ut fra pedagogisk opplegg.

Læringsutbyttebeskrivelsene som er satt opp for de obligatoriske 90 studiepoengene og etikk er *ikke* ment å dekke alle de generelle læringsutbyttebeskrivelsene som er angitt under overskriftene *Overordnede læringsutbyttebeskrivelser* og *Andre krav til studiet*. Det er opp til institusjonene å vurdere hvor og hvordan studentene skal opparbeide seg kunnskapene, ferdighetene og den generelle kompetansen som ikke er nærmere beskrevet her.

Eksempler på tema som kan behandles både i de obligatoriske 90 studiepoengene og i resten av studiet inkluderer: Kunnskap og forståelse av hva som er spesielt for offentlig sektor og andre organisasjoner som ikke er profittmaksimerende, hvordan tjenesteytende sektor og kunnskapsbedrifter skiller seg fra mer tradisjonelle produksjonsbedrifter, hvilke spesielle utfordringer små og mellomstore bedrifter har, hvilke særtrekk samvirkeforetak har, hvordan bidra til innovasjon og entreprenørskap, hvordan opptre som rådgiver og hvilke krav internasjonalisering og globalisering stiller til en organisasjon. Generelt er det et mål at studentene får gode kunnskaper og forståelse av hva som skjer i praksis, men denne planen skal ikke spesifisere hvor og hvordan dette skal skje i detalj.

Inndeling i tema som det er utarbeidet læringsutbyttebeskrivelser for

Bedriftsøkonomisk analyse (30 studiepoeng)

- Finansregnskap
- Økonomistyring
- Investering og finansiering

Administrasjonsfag (25 studiepoeng)

- Markedsføring
- Organisasjon og ledelse
- Foretaksstrategi

Samfunnsøkonomi (15 studiepoeng)

- Makroøkonomi
- Mikroøkonomi

Metodefag (20 studiepoeng)

- Matematikk for økonomer
- Statistikk for økonomer
- Samfunnsvitenskapelig metode

Etikk og samfunnsansvar (5 studiepoeng)

Bedriftsøkonomisk analyse (30 studiepoeng)

Kandidatene skal ha kunnskap om hvordan virksomheter finansieres, være i stand til å vurdere nye investeringer, kunne analysere inntekter og kostnader, vite hvordan økonomiske styringsverktøy brukes og kunne utarbeide og analysere regnskap.

Generelt skal kandidatene ha forståelse for bedriften, bedriftens mål og dens plass i det økonomiske system.²

Finansregnskap

Studentene skal først gjøres i stand til selv å kunne føre et enkelt regnskap. De skal videre kunne gjøre rede for finansregnskapets innhold, regnskapsprinsipper og vurderingsregler, og de skal kunne analysere og vurdere en bedrifts økonomiske resultat og stilling.

Studentene skal:

- ha grunnleggende kunnskaper om formålet med og føring av et finansregnskap
- kunne bokføre de mest vanlige transaksjoner; herunder merverdiavgift
- ha forståelse for begrepene utgifter, kostnader, utbetalinger, inntekter og innbetalinger, samt beholdninger, og kunne foreta vanlige periodiseringsposter (også for lønn, feriepenger og arbeidsgiveravgift)
- kjenne til standard kontoplan
- kunne forklare sammenhenger mellom transaksjoner og deres påvirkning på resultat og balanse
- kunne foreta årsoppgjør med enkle årsoppgjørsposter og disponering av overskudd i enkeltpersonforetak og aksjeselskaper
- kunne stille opp et gruppert resultat og balanse i samsvar med regnskapslovens bestemmelse
- ha innsikt i finansregnskapets oppbygging og rammebetingelser, kunne gjøre rede for regnskapet som informasjonskilde og ha forståelse for regnskapsprinsipper og rapporteringskrav
- kunne behandle sentrale regnskapsmessige måle- og vurderingsproblemer
- kunne utarbeide kontantstrømoppstilling
- kunne gjennomføre tilrettelegging og korrigerende av regnskapstall for analyseformål
- kunne beregne sentrale nøkkeltall i forbindelse med en regnskapsanalyse og gjøre en vurdering av en bedrifts lønnsomhet, likviditet, finansiering og soliditet.

² I tidligere plan var Bedriftsøkonomisk analyse delt inn i fem: Grunnleggende bedriftsøkonomisk analyse, Grunnleggende regnskap, Finansregnskap med analyse, Driftsregnskap og budsjettering og Investering og finansiering. Av presentasjonshensyn er disse slått sammen til tre tema i denne planen. Denne endringen legger ikke føringer på omfanget av de ulike temaene. Temainndeling er uansett ikke førende for emneinndelingen på den enkelte institusjon.

Økonomistyring

Studentene skal gis en innføring i de grunnleggende metodene og teknikkene i driftsregnskap og budsjettering. Studentene skal tilegne seg kunnskaper og ferdigheter om fremskaffelse, analyse og kommunikasjon av relevant beslutningsinformasjon.

Studentene skal:

- ha kjennskap til økonomifunksjonens rolle og plass i bedriften og kunne drøfte de grunnleggende trekkene ved økonomisk styring av virksomheten
- kjenne godt kostnadsbegrepet og ha god forståelse for kostnaders variabilitet
- ha kunnskaper om ulike prinsipper for produktkalkulasjon og kunne utarbeide kalkyler etter selvkost- og bidragsprinsippet for bedrifter i ulike bransjer
- kunne fordele kostnader fra art via kostnadssted/aktivitet til kalkyleobjekt
- forstå de grunnleggende forutsetningene for og svakhetene ved de tradisjonelle kalkulasjonsmetodene
- forstå tankegangen ved normalcostkalkulasjon og kjenne forutsetningene og formålet med driftsregnskap basert på normalcost, og kunne utarbeide normalcostregnskap
- kunne gjennomføre kostnads-, resultat- og volumanalyser
- kunne utføre kalkulasjon etter standardcostmetoden, kunne aktivitetskorrigere virksomhetens budsjett og kunne utarbeide driftsregnskap basert på standardcost, herunder fleksibelt budsjett
- kunne beregne og forklare resultatvirkningen av beholdningsendringer
- kunne foreta avviksanalyse, kjenne årsaker til avvik og kunne foreslå iverksetting av tiltak
- kunne utarbeide kalkyler basert på aktivitetsbasert kalkulasjon og forstå de grunnleggende forutsetningene for og svakhetene med denne kalkulasjonsmetoden
- kunne identifisere beslutningsrelevante kostnader og inntekter og kunne løse ulike beslutningsproblemer
- kunne foreta enkle analyser av optimale produktvalg i situasjoner med begrenset ressurstilgang
- ha kunnskaper om ulike perspektiver på prisfastsetting i praksis, sett i forhold til ulike markedsformer
- kunne drøfte formålet med budsjettering og utarbeide hovedbudsjettene for likviditet, resultat og balanse, samt kjenne til hvordan budsjettprosesser kan organiseres
- ha kunnskaper om ulike finansielle og ikke-finansielle prestasjonsmål, samt være i stand til å vurdere fordeler og ulemper med disse
- ha kunnskaper om nyere ideer og verktøy for planlegging, oppfølging og kontroll

Investering og finansiering

Studentene skal gjøres i stand til å vurdere lønnsomheten av investerings- og finansieringsbeslutninger, med vekt på tidsverdien av penger, håndtering av risiko og beregning av relevante kontantstrømmer.

Studentene skal:

- kjenne til grunnlaget for tidsverdien av penger og kunne fremskaffe risikjusterte avkastningskrav for å estimere alternativkostnaden til kapital
- forstå relasjonen mellom bruk av netto nåverdi som beslutningskriterium for investeringer og eierens økonomiske interesser i foretaket
- kunne budsjettere beslutningsrelevant kontantstrøm for investerings- og finansieringsbeslutninger, og gjennomføre lønnsomhetsanalyser basert på netto nåverdi under hensyn til eventuell skatt, inflasjon, gjeldsfinansiering og risiko med tilhørende avkastningskrav
- kjenne til andre metoder for vurdering av investerings- og finansieringsprosjekter, kunne beregne internrente, og forstå sammenhengen med netto nåverdi
- kunne beregne effektiv rente og kunne anvende den i ulike finansieringsbeslutninger
- kunne analysere risikoen i investeringsprosjekter når totalrisikoen er relevant
- ha innsikt i kapitalverdimodellen og kunne anvende den for å etablere et risikjustert avkastningskrav når markedsrisikoen er relevant
- ha overordnet forståelse for verdien av fleksibilitet i investeringsprosjekter

Administrasjonsfag (25 studiepoeng)

Kandidatene skal kunne gjennomføre strategiske analyser, forstå hvordan organisasjoner fungerer og ha kunnskap om hvordan de kan organiseres og ledes. Kandidatene skal også ha kunnskap om hvordan produkter og tjenester kan utvikles og markedsføres.

Markedsføring

Det overordnede målet for markedsføring er å utvikle kunnskaper og ferdigheter om forhold som påvirker etterspørselen etter produkter og tjenester, og dermed virksomhetens inntekter. Markedsføring fokuserer på prosesser for å utvikle virksomhetens markedstilbud, samt kommunikasjon og leveranse av disse til markedet. Modeller, teorier og maler innen sentrale områder av markedsføringsfaget er verktøy for å gjennomføre utviklingsprosesser.

Studentene skal:

- ha kunnskap om hvordan markedsorienterte bedrifter kan utvikle sitt markedstilbud, og hvordan virksomhetene kommuniserer og leverer dette til markedet
- ha innsikt i etiske og miljømessige utfordringer i tilknytning til sentrale problemstillinger innen markedsføring
- ha kunnskap om og kunne anvende sentrale modeller og teorier innen:
 - Markeds- og kundeorientering
 - Etikk, miljø og samfunnsansvar: Defensive og offensive strategier
 - Segmentering, differensiering og posisjonering
 - Kjøpsatferd i forbruker- og bedriftsvaremarkeder
 - Salg
 - Relasjons- og dialogmarkedsføring
 - Produkt- og tjenesteutvikling
 - Merke- og omdømmeledelse
 - Markedskanaler
 - Prissetting
 - Markedskommunikasjon (også gjennom for eksempel sosiale medier)
 - Planlegging, organisering, økonomiske analyser og kontroll

Organisasjon og ledelse³

Studentene skal gis kunnskaper om sentrale organisasjonsmessige fenomener. Det overordnede målet er at studentene skal kunne anvende denne kunnskapen for å forstå det som skjer i organisasjoner.

Studentene skal ha kunnskap om:

- grunnleggende organisasjonsprosesser som målsettings-, beslutnings-, kommunikasjons- og informasjonsprosesser
- formell og uformell organisasjonsstruktur
- organisasjonskultur, makt og konflikter i organisasjoner
- motivasjons- og belønningsteorier
- læring og endring på individnivå og organisasjonsnivå
- mellommenneskelige organisasjonsmessige relasjoner med vekt på kognitive, emosjonelle og sosiale prosesser
- ulike teorier om ledelse
- organisasjoners interessenter og omgivelser
- etiske dilemmaer i organisasjonssammenheng
- hva organisasjoners samfunnsansvar kan innebære

Studentene skal også:

- kunne anvende ulike teoretiske tilnærminger og perspektiver for å forstå organisasjoners virkemåter og dilemmaer
- være innforstått med organisasjoners grunnleggende kompleksitet
- kunne vurdere på selvstendig faglig grunnlag foreslåtte løsninger, prioriteringer og valg i organisasjonsmessige sammenhenger
- kunne reflektere omkring organisasjoners etiske dilemmaer og samfunnsansvar

Kun grunnleggende læringsutbytter er angitt. Det er en forutsetning at studentene i tillegg tilegner seg videregående kunnskap og ferdigheter, men det legges opp til at de spesifikke læringsutbyttene for disse utarbeides lokalt, basert på lokal kompetanse og lokale faglige prioriteringer. I den videregående delen skal nyere forskningslitteratur vektlegges, og ulike teoretiske tilnærminger til studiet av organisasjon og ledelse skal inkluderes. Koblingen mellom teori og praksis bør tydeliggjøres, for eksempel ved bruk av case i undervisningen.

³ I tidligere plan var Organisasjon og ledelse delt i to: Grunnleggende organisasjonsfag og Videregående organisasjonsfag. Av presentasjonshensyn er disse slått sammen til ett tema i denne planen. Denne endringen legger ikke føringer på omfanget av temaet. Temainndeling er uansett ikke førende for emneinndelingen på den enkelte institusjon.

Foretaksstrategi

Studentene skal gis en innføring i strategisk analyse og ledelse. Det overordnede målet er å gi studentene innsikt i og forståelse for strategisk analyse, strategisk tenkning og tilnærming og derved gjøre dem kvalifisert for å anbefale og delta i strategiske planprosesser i en virksomhet.

Foretaksstrategi bygger på og anvender kunnskap og ferdigheter fra de øvrige økonomisk-administrative emnene, og det skal bidra til at studentene ser de ulike fagområdene i sammenheng. Det bør derfor komme sent i studieløpet.

Studentene skal ha kunnskap om:

- strategibegrepet i et historisk perspektiv
- hvordan strategier kan bidra til å nå mål om verdiskaping, effektivitet og lønnsomhet
- strategiske markeds- og ressursanalyser
- generiske strategier
- strategiske prosesser og perspektiver, hvorav ledelsesperspektivet er sentralt.
- hvilke teorier og antakelser strategiske verktøy bygger på
- konsernstrategier og strategiske forretningsområder
- strategisk markedsføring, differensiering, valg av målgrupper, posisjonering, profilering og E-strategier
- strategi i dynamiske omgivelser, innovasjon og læring
- samfunnsansvar og etikk

Studentene skal også:

- kunne bruke sentrale strategiske verktøy, og gjennom dette arbeidet kunne gjøre reflekterte analyser og valg
- kunne gjennomføre en strategisk analyse for en forretningsenhet med fokus både på omgivelses- og markedsfaktorer og virksomhetens interne ressurser. Studentene skal kunne anvende og integrere relevante modeller og analyser fra øvrige økonomisk-administrative fag som inngår i utdanningen. Den strategiske analysen skal gjennomføres ved hjelp av trinnene i strategiprosessen:
 - Formål (misjon), visjon, forretningsidé(er), verdier og mål
 - Strategianalyser (eksterne faktorer, interne faktorer) og strategiske muligheter
 - Strategivurderinger og -valg
 - Implementering av strategier, evaluering og kontroll

Samfunnsøkonomi (15 studiepoeng)

Kandidatene skal forstå hvordan et lands økonomi kan påvirkes av for eksempel endringer i etterspørselen, myndighetenes politikk, internasjonale forhold eller teknologisk utvikling. Kandidatene skal videre ha kunnskap om og kunne analysere ulike konkurransesituasjoner ut fra en bedrifts ståsted.

Makroøkonomi

Studentene skal få innsikt i makroøkonomiske metoder og lære hvordan metodene kan anvendes for å analysere norsk og internasjonal økonomi. På det overordnede plan skal studentene tilegne seg kunnskaper og ferdigheter som gjør dem i stand til å forstå grunnleggende makroøkonomiske sammenhenger, og derigjennom forstå hvordan økonomien påvirkes av endringer i nasjonale og internasjonale forhold, slik som konjunkturendringer og endringer i den økonomiske politikken. Matematikk for økonomer eller tilsvarende forutsettes som forkunnskaper.

Studentene skal kunne:

- redegjøre for sentrale makroøkonomiske begreper
- forklare grunnleggende makroøkonomiske sammenhenger
- innhente relevante makroøkonomiske data og indikatorer
- analysere makroøkonomiske problemstillinger ved hjelp av matematiske og grafiske presentasjoner av makroøkonomiske modeller
- forstå hvordan endringer i etterspørselen i en del av økonomien får ringvirkninger og kan påvirke det generelle økonomiske aktivitetsnivået i et land (multiplikator-teori)
- analysere hvordan ulike former for makroøkonomisk politikk påvirker sentrale makroøkonomiske størrelser i åpne økonomier
- forstå hvordan makroøkonomisk politikk, med vekt på penge- og finanspolitikk, kan brukes for å jevne ut konjunktursvingninger
- redegjøre for hvordan nasjonale økonomier, spesielt små åpne økonomier som den norske, påvirkes av internasjonale forhold
- redegjøre for arbeidsmarkedet og sammenhengen mellom arbeidsløshet, potensielt nasjonalprodukt og inflasjon
- forstå grunnleggende interessekonflikter og målkonflikter som er knyttet til økonomisk politikk
- være seg bevisst institusjonelle forhold i det norske arbeidslivet som har betydning for makroøkonomiens funksjonsmåte
- ha innsikt i sentrale drivkrefter bak økonomisk vekst

Mikroøkonomi

Studentene skal få innsikt i mikroøkonomiske metoder og lære hvordan metodene kan anvendes for å analysere enkeltaktørers økonomiske adferd og samspillet mellom disse i ulike markedsformer. Videre drøftes kriteriene for økonomisk effektivitet, og betingelsene for at individuelle økonomiske beslutninger leder til en effektiv utnyttelse av samfunnets ressurser. Et viktig mål med mikroøkonomi er også å formidle hvordan ulike former for økonomisk politikk virker på enkeltaktørers adferd og derigjennom priser, produksjon, effektivitet, og inntektsfordeling. Matematikk for økonomer eller tilsvarende forutsettes som forkunnskaper.

Studentene skal beherske grafiske og matematiske verktøy for å kunne

- framstille og forklare konsumenters beslutninger basert på preferanser, priser og inntekt
- framstille og forklare produsenters beslutninger basert på teknologi og faktorpriser
- vise og forstå hvordan samspillet mellom konsumenter og produsenter skaper en markedslikevekt
- analysere markedslikevekten i ulike konkurransesituasjoner
- forstå hvordan endringer i produksjons- eller forbrukerbeslutninger i en del av økonomien påvirker økonomiske beslutninger i andre deler av økonomien
- drøfte kriterier for økonomisk effektivitet, og analysere sammenhengen mellom markedslikevekt og effektivitet
- analysere situasjoner hvor markedslikevekten ikke er effektiv, og hva myndighetene kan gjøre for å bidra til økt effektivitet

Metodefag (20 studiepoeng)

Kandidatene skal ha et godt metodegrunnlag i matematikk, statistikk og samfunnsvitenskapelige metoder. Kandidatene skal kunne anvende kunnskapene og ferdighetene på et bredt spekter av økonomisk-administrative problemstillinger. Metodefagene skal slik sett bidra til at læringsmål i de andre fagområdene nås.

Matematikk for økonomer

Studentene skal gis det nødvendige matematikkgrunnlaget for de andre emnene i studiet og knytte matematikkunnskapene til problemstillinger innen samfunns- og bedriftsøkonomi. Det er et sentralt mål å utvikle studentenes evne til logisk og analytisk tenkning. Dette skal gi grunnlag for å forstå matematisk modellering i økonomiske sammenhenger og for å kunne arbeide med problemorienterte oppgaver.

Det anbefales gode forkunnskaper fra videregående skole.⁴ Matematikk bør inkludere et betydelig innslag av oppgaveregning, og vurderingsformen bør være skriftlig eksamen med kun formelsamling og kalkulator som hjelpemiddel.

Studentene skal:

- kunne beherske et bredt spekter av algebraiske operasjoner, inkludert løsning av ulikheter, likninger og systemer av likninger
- kunne analysere énvariabel funksjoner som polynomfunksjoner, rasjonale funksjoner, eksponentialfunksjoner, logaritmiske funksjoner og kombinasjoner av disse. Denne analysen skal omfatte: nullpunkter, asymptoter, grenseverdier, kontinuitet, derivasjon (inkludert implisitt derivasjon), ekstremverdi problemer og elastisitet
- kunne analysere forskjellige funksjonstyper av flere variabler (inkludert Cobb-Douglasfunksjoner og funksjoner med eksponential- og logaritmeelementer). Denne analysen omfatter å finne og klassifisere stasjonære punkter, finne maksimum og minimum for et avgrenset område og finne maksimum og minimum under bibetingelser, inkludert anvendelser av Lagranges metode
- kunne analysere aritmetiske og geometriske rekker, analysere konvergens av geometriske rekker og bestemme summen av konvergente uendelige geometriske rekker
- kunne løse problemer innenfor finansmatematikk, inkludert annuiteter, nedbetaling av lån, oppsparingsannuiteter og nåverdi
- kunne anvende grunnleggende integralregning i tilknytning til de funksjonstypene som inngår

⁴ Se side 2 under overskriften "Opptakskrav".

Statistikk for økonomer

Studentene skal gis det nødvendige metodegrunnlaget i sannsynlighetsregning og statistikk for andre emner i studiet. Studentene skal få analytisk innsikt, og det legges vekt på å vise anvendelser av statistisk metode innen et bredt spekter av problemstillinger knyttet til det økonomisk-administrative fagområdet. Det bygger på matematikk for økonomer og bør tilbys før samfunnsvitenskapelig metode. Det anbefales å inkludere et betydelig innslag av oppgaveregning. For å kvalitetssikre læringsutbyttet anbefales individuell skriftlig eksamen med kun formelsamling, tabeller og kalkulator som hjelpemiddel.

Studentene skal:

- kunne presentere og tolke statistiske data ved hjelp av sentral- og spredningsmål, frekvensfordelinger og grafiske metoder
- kunne beherske grunnleggende sannsynlighetsregning, inkludert sannsynlighetsmodeller, kombinatorikk, utvalgsmodeller, betingede sannsynligheter, lov om total sannsynlighet, Bayes lov og uavhengighet
- kunne analysere sannsynlighetsfordelinger og beregne forventning og varians til en stokastisk variabel, videreføre dette til lineærkombinasjoner av stokastiske variable.
- kunne forstå simultane sannsynlighetsfordelinger inkludert beregning av forventning, varians og kovarians
- kunne velge sannsynlighetsmodell og regne med diskrete og kontinuerlige sannsynlighetsfordelinger, inkludert Binomisk fordeling, Hypergeometrisk fordeling, Poissonfordeling, Normalfordeling/Normaltilnærming og t-fordeling
- kunne estimere ukjente parametre, både punktestimering og intervallestimering
- beherske hypotesetesting i målemodell og binomisk modell og vurdere ulike testmetoder; tolke signifikansnivå, signifikanssannsynlighet og teststyrke
- kunne anvende og tolke regresjonsanalyse, både ved estimering og hypotesetest av regresjonskoeffisienten, og kunne beregne og tolke korrelasjonskoeffisienten
- kunne foreta kjikvadrattester, både modelltesting og test av uavhengighet

Samfunnsvitenskapelig metode

Studentene skal gis en bred innføring i samfunnsvitenskapelig metode (forskningsmetode). De skal få kjennskap til forskningsprosessen, og både kvantitative og kvalitative forskningsopplegg gjennomgås og vurderes. Samfunnsvitenskapelig metode bør inneholde øvinger hvor dataverktøy, relevante modeller og teori benyttes for å analysere problemstillinger innen økonomi og administrasjon.

Samfunnsvitenskapelig metode skal bygge på de andre metodefagene og skal kunne anvendes i økonomisk-administrative problemstillinger. Det skal gi studentene grunnlag for å kunne skrive en eventuell prosjekt- eller bacheloroppgave.

Studentene skal:

- kunne reflektere rundt forskning og vitenskapelig metode, forskningsetikk og redelighet
- ha kunnskap om vitenskapsteori/grunnlagsproblemer
- forstå forholdet mellom teori og empiri/data
- kunne søke etter informasjon, utøve kildekritikk, referere og skrive referanselister
- være i stand til å definere et forskningsspørsmål og foreta avgrensning og definering av begreper og problemer
- ha innsikt i ulike forskningsdesign; kvantitative kontra kvalitative forskningsopplegg og aktuelle kombinasjoner av disse
- kjenne til ulike analyse- og datainnsamlingsmetoder, både kvalitative og kvantitative, og kunne anvende disse i praksis
- beherske generell tolkning av teoretiske og empiriske forskning/funn, samt generalisering, validitet og reliabilitet, og være seg bevisst mulige feiltolkninger og feilkilder
- kunne bruke relevant dataverktøy
- være i stand til å utforme og skrive strukturerte rapporter som omhandler økonomisk-administrative problemstillinger og som tilfredsstillende anerkjente standarder

Etikk og samfunnsansvar (5 studiepoeng)

Det skal være undervisning i etikk og samfunnsansvar (*corporate social responsibility*). Studentene skal gis kunnskap om grunnleggende etiske prinsipper og trening i å anvende disse prinsippene på praktiske problemstillinger knyttet opp mot det økonomisk-administrative området. Studentene skal videre få en forståelse av hva det vil innebære for en virksomhet å ta samfunnsansvar.

Temaet skal ha et omfang på minimum 5 studiepoeng. Det anbefales at etikkundervisningen organiseres som et selvstendig emne, men den kan eventuelt integreres i andre emner – også i de obligatoriske. Det enkelte studiested avgjør selv hvor og hvordan det gjøres. Det skal dog uansett være en egen dedikert undervisningssekvens i etikk på minimum 2 studiepoeng; for å sikre at alle kandidatene kjenner de grunnleggende etiske prinsippene og for å legge til rette for etisk refleksjon i de andre emnene. Studentene skal da prøves i etikkdelen av emnet.

Alternativt kan undervisningen gis som en del av ex. phil. / ex. fac.

Studentene skal:

- kjenne til sentrale etiske retninger; som for eksempel etisk egoisme, utilitarisme, pliktetikk, dydsetikk og diskursetikk
- kjenne til sentrale problemstillinger rundt samfunnsansvar; som for eksempel interessentteori, den tredelte bunnlinjen, ansvarshierarkiet, samfunns- og miljøansvar, miljøledelsessystemer (som Miljøfyrtårn, EMAS, ISO og Svanemerket) og flerkulturell integrasjon
- være i stand til å bruke teori om samfunnsansvar forankret i etiske begreper, teorier og modeller for å identifisere og foreslå begrunnede løsninger på etiske og miljømessige problemstillinger
- utvikle selvstendig kritisk tenkning som gir bevissthet om hvordan valg av teoretisk perspektiv påvirker håndteringen av etiske dilemma